

**ԱՌԵՎՏՐԱՅԻՆ ԳԱՂՏՆԻՔԻ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՎ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ**

Արագ զարգացման և ինֆորմացիայի փոխանակման արդի ժամանակաշրջանում տեղեկատվությունը կարևոր տեղ է զբաղեցնում ոչ միայն և ոչ այնքան առօրյայում, որքան գործարար ոլորտում: Ֆրենսիս Բեկոնի «Գիտելիքը ուժ է» հայտնի արտահայտությունը ժամանակակից գործարար ոլորտում արդիական է «Ինֆորմացիան ուժ է» ձևակերպմամբ: Այդ է պատճառը, որ միջոցներ են ձեռնարկվում և հսկայական ռեսուրսներ են ծախսվում ինֆորմացիայի՝ տեղեկատվության, պահպանության և այլ անձանց չբացահայտման համար: Այսօր ցանկացած տեղեկատվություն, որը գործարարը չի ցանկանում բացահայտել երրորդ անձանց համար, անվանվում է առևտրային գաղտնիք: Հարց է առաջանում՝ արդյո՞ք ցանկացած տեղեկատվություն կարող է դիտարկվել որպես առևտրային գաղտնիք, արդյո՞ք մեկ տնտեսվարող սուբյեկտի համար կարևորություն ներկայացնող տեղեկատվությունը, որը այդ տնտեսվարող սուբյեկտի համար հանդիսանում է առևտրային գաղտնիք, նույնպիսի առևտրային գաղտնիք կարող է հանդիսանալ նաև այլ տնտեսվարողների համար, ովքե՞ր են կազմում երրորդ անձանց շրջանակը: Այս և բազմաթիվ այլ հարցեր կարևոր են դարձնում տեղեկատվության, մասնավորապես՝ առևտրային գաղտնիքի հասկացության այն հատկանիշների բացահայտումը, որոնք թույլ են տալիս տեղեկատվությունը համարել առևտրային գաղտնիք և իրականացնել դրա պաշտպանությունը:

Տեղեկատվության լեզալ բնորոշումը տրված է «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքի² 3-րդ հոդվածում, որի համաձայն՝ տեղեկությունը անձի, առարկայի, փաստի, հանգամանքի, իրադարձության, եղելության, երևույթի վերաբերյալ օրենսդրութ-

¹ ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ, գիտ. ղեկավար՝ իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա.Մ. Հայկյանց:

² Տես՝ ՀՀՊՏ 2003.11.05/55(290)

յամբ սահմանված կարգով ստացված և ձևավորված տվյալներն են՝ անկախ դրանց տնօրինման ձևից կամ նյութական կրիչից (տեքստային, էլեկտրոնային փաստաթղթեր, ձայնագրություններ, տեսագրություններ, լուսաժապավեններ, գծագրեր, սխեմաներ, նոտաներ, քարտեզներ):

Այս բնորոշումից հետևում է, որ տեղեկատվություն են հանդիսանում միայն օրինական՝ օրենքով չարգելված ճանապարհով ստացված կամ ձևավորված տվյալները անձի, առարկայի, փաստի, հանգամանքի, իրադարձության, եղելության, երևույթի վերաբերյալ: Ընդ որում, կարևոր հանգամանք է հանդիսանում, որ իրավական տեսանկյունից տեղեկատվություն է ճանաչվում միայն այն տվյալը, որը ամրագրված է որոշակի նյութական կրիչի վրա: Այլ կերպ ասած՝ տեղեկատվությունը չի կարող լինել իրավահարաբերությունների օբյեկտ կրիչից և բովանդակությունից անկախ¹:

Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրքը /այսուհետ՝ Քաղ. օր./, 132-րդ հոդվածով տեղեկատվությունը դիտարկելով որպես քաղաքացիական իրավունքի օբյեկտ, 141-րդ հոդվածով սահմանում է, որ «1. *Տեղեկատվությունը ծառայողական, առևտրային կամ բանկային գաղտնիք է, եթե այն երրորդ անձանց անհայտ լինելու ուժով ունի իրական կամ հնարավոր առևտրային արժեք, չկա օրինական հիմքերով այն ազատորեն ստանալու հնարավորություն, և տեղեկատվություն ունեցողը միջոցներ է ձեռնարկում դրա գաղտնիության պահպանման համար*»:

Այսպիսով, տեղեկատվությունը՝ որպես քաղաքացիական իրավունքի օբյեկտ, հանդես է գալիս ծառայողական, բանկային կամ առևտրային գաղտնիքի տեսքով: Առևտրային, ծառայողական, բանկային գաղտնիքների առանձնահատկությունը տեղեկատվության այլ տեսակներից կայանում է գործարարական հարաբերությունների հետ կապի, առևտրային արժեքի մեջ²: Քաղ. օր.-ը, սակայն, առևտրային, բանկային և ծառայողական գաղտնիքների առավել

¹ Տես՝ **Копылов В.А.** О модели гражданского оборота информации. /Журнал российского права, 1999 N 9:

² Տես՝ **Բարսեղյան Տ.Կ., Հովհաննիսյան Ա.Ա.** Մտավոր սեփականության իրավունք /ուսումնական ձեռնարկ/ Երևան 2012 էջ 243:

մանրամասն կարգավորում չի նախատեսում:

Եթե բանկային գաղտնիքի հասկացությունը, դրա ռեժիմը, բանկային գաղտնիքի վերաբերյալ առաջացող հարցերը կարգավորվում են «Բանկային գաղտնիքի մասին» ՀՀ օրենքով¹, ապա նույնը չենք կարող ասել առևտրային գաղտնիքի մասին: Այսպես, ՀՀ օրենսդրությունում առկա չէ առևտրային գաղտնիքի իրավական հասկացությունը, կարգավորված չեն առևտրային գաղտնիքի վերաբերյալ հարաբերությունները: Տարբեր իրավական ակտերի վերլուծությունից հետևում է, որ առևտրային գաղտնիք կազմող տեղեկատվությունը ենթակա չէ հրապարակման, տրամադրման երրորդ անձանց: Սակայն առկա չեն պատասխաններ այն հարցերին, թե որ տեղեկատվությունն է հանդիսանում կամ պետք է համարվի առևտրային գաղտնիք, ինչպես պետք է տարանջատել առևտրային գաղտնիք հանդիսացող տեղեկատվությունը այդպիսին չհանդիսացողից: Այս հարցերի պատասխանները կարելի է ստանալ առևտրային գաղտնիքի հասկացությունը և հատկանիշները բացահայտելու և պարզաբանելու միջոցով:

Քաղ. օր. 141-րդ հոդվածի տառացի մեկնաբանությունից հետևում է, որ առևտրային գաղտնիք է հանդիսանում երրորդ անձանց անհայտ լինելու ուժով իրական կամ հնարավոր առևտրային արժեք ունեցող տեղեկատվությունը, ընդ որում առկա չէ օրինական հիմքերով այն ազատորեն ստանալու հնարավորություն, և տեղեկատվություն ունեցողը միջոցներ է ձեռնարկում դրա գաղտնիության պահպանման համար:

Առևտրային գաղտնիքի նմանատիպ հասկացություն է ամրագրված ԱՄՆ Առևտրային գաղտնիքի մասին միասնական օրենքի 2-րդ հոդվածում, որի համաձայն. «առևտրային գաղտնիք է ցանկացած տեղեկատվություն, այդ թվում՝ բանաձևերը, նկարները, մեթոդների նկարագրությունը, տեխնիկայի միջոցները, գործընթացները, որոնք ներկայացնում են իրական կամ հնարավոր տնտեսական արժեք հանրահայտ չլինելու և դրանց բացահայտումից ու օգտագործումից տնտեսական շահ ստանալու ունակ այլ անձանց ան-

¹ Տես՝ ՀՀ ԱԺՏ 1996.10.15/19/1119/:

խոչնդոտ չբացահայտվելու ուժով, և հանդիսանում են դրանք գաղտնի պահելու համար ձեռնարկվող խելամիտ միջոցառումների օբյեկտ»։ Այս հասկացությունը որպես օրինակ է ծառայել մի շարք միջազգային իրավական ակտերի համար, մասնավորապես, Մտավոր սեփականության իրավունքների՝ առևտրին առնչվող հայեցակետերի մասին համաձայնագրի /այսուհետ՝ TRIPS/ համար, որի 39-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանվում է իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց հսկողության տակ գտնվող այն տեղեկատվության առանձնահատկությունները, որը այդ անձինք իրավասու են պահպանելու երրորդ անձանց հայտնի դառնալուց կամ երրորդ անձանց կողմից օգտագործվելուց առանց իրենց համաձայնության¹։

Վերոնշյալից հետևում է, որ առևտրային գաղտնիք կարող է հանդիսանալ ցանկացած տեղեկատվություն։ Յուրաքանչյուր տնտեսվարող սուբյեկտ, ելնելով իր գործունեության ոլորտից, ինքն է որոշում՝ որ տեղեկատվությունը դիտարկել որպես առևտրային գաղտնիք և իրականացնել դրա պաշտպանությունը։ Քաղ. օր. 1164-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն. «Չբացահայտված տեղեկատվություն /այդ թվում նաև՝ առևտրային գաղտնիքը/ ապօրինի օգտագործումից պահպանելու իրավունքը ծագում է՝ անկախ այդ տեղեկատվության նկատմամբ որևէ ձևականություն կատարելուց/ գրանցելուց, վկայական ստանալուց և այլն/»։ Կարևոր նշանակություն ունի միայն այն հանգամանքը, որ առևտրային գաղտնիքին տիրապետողը ձեռնարկի այնպիսի միջոցառումներ, որոնք կապահովեն այդ տեղեկատվության հրապարակման բացառումը կամ այլ կերպ երրորդ անձանց հայտնի դառնալուց զերծ մնալը։

Որպես առևտրային գաղտնիք պահպանվող տեղեկատվությունը պետք է համապատասխանի հետևյալ հատկանիշներին՝

1. երրորդ անձանց անհայտ լինելու ուժով ունենա իրական կամ հնարավոր առևտրային արժեք

2. բացակայեն տվյալ անձից օրինական ճանապարհով այն ազատորեն ստանալու հնարավորությունները

¹ Տե՛ս Մտավոր սեփականության իրավունքների՝ առևտրին առնչվող հայեցակետերի մասին համաձայնագրի 39-րդ հոդվածը։

3. տեղեկատվությունը տիրապետողի կողմից ձեռնարկված լինեն դրա գաղտնիության պահպանման համար անհրաժեշտ ողջամիտ միջոցներ:

Այս երեք հատկանիշների միաժամանակյա առկայությունը պարտադիր պայման է հանդիսանում, որպեսզի տեղեկատվությունը հանդիսանա առևտրային գաղտնիք:

Երրորդ անձանց անհայտ լինելու ուժով իրական կամ հնարավոր առևտրային արժեքի առկայության հատկանիշը հանդիսանում է անկյունաքարային առևտրային գաղտնիքի ինստիտուտի համար:

«Երրորդ անձինք» ասելով՝ հարկավոր է հասկանալ միայն նրանց, ում համար առևտրային գաղտնիքը որոշակի առևտրային հետաքրքրություն է ներկայացնում, ինչի հետևանքով այդ տեղեկատվությունը ձեռք բերելու համար այդ անձինք կկատարեն որոշակի ծախսեր¹: Դրանք թվին կարող են դասվել առևտրային գաղտնիքի սեփականատիրոջ հետ նույն շուկայում գործունեություն իրականացնող մրցակից կազմակերպությունները, կոնտրագենտները, նրա արտադրանքի սպառողները: TRIPS 39-րդ հոդվածի 2-րդ մասով այդ անձանց շրջանակը նեղացվել է մինչև համապատասխան ոլորտի մասնագետները, «որոնք սովորաբար առնչվում են նմանատիպ տեղեկատվության հետ»: Եթե տեղեկատվությունը հանրահայտ է նշված անձանց շրջանում, այն չի կարող դիտվել որպես առևտրային գաղտնիք: Տեղեկատվությունը կարող է անհայտ լինել մարդկանց լայն շրջանակին հատուկ ոլորտում գիտելիքների և կարողությունների բացակայության պատճառով, սակայն այն չի կարող համարվել առևտրային գաղտնիք, եթե համապատասխան հատուկ ոլորտի մասնագետների համար այդ փաստը հայտնի է:

Հատկանշական է, որ իրավական զրականության մեջ արտահայտվել է այն կարծիքը, որ նույնիսկ եթե առևտրային գաղտնիքի սեփականատիրոջից բացի և նրանից անկախ տվյալ ոլորտում գործող այլ սուբյեկտ բացահայտել է առաջին սեփականատիրոջը հայտնի առևտրային գաղտնիքը, սակայն չի հրապարակում այն և նույնպես գաղտնի է պահում, այդ տեղեկատվությունը շարունա-

¹ Տես՝ **Քարսեդյան Տ.Կ., Հովհաննիսյան Ա.Ա.** Մտավոր սեփականության իրավունք /ուսումնական ձեռնարկ/ Երևան 2012 էջ 244:

կում է մնալ առևտրային գաղտնիք, իսկ երկրորդ սեփականատերը՝ այդ գաղտնիքի օրինական տիրապետող¹:

Տեղեկատվության առևտրային արժեք ստեղծելու պետք է հասկանալ առևտրային գործունեության ոլորտում այս կամ այն որոշման կայացման համար դրա պիտանիությունը²: Այլ կերպ ասած՝ եթե տեղեկատվության օգտագործման շնորհիվ առևտրային շրջանառության սուբյեկտը ստանում է եկամուտներ, այդ տեղեկատվությունը տվյալ սուբյեկտի համար հանդիսանում է առևտրային արժեք ունեցող: Միևնույն տեղեկատվությունը տարբեր ոլորտներում կարող է ունենալ կամ չունենալ առևտրային արժեք: Տեղեկատվության առևտրային արժեքը ուղղակիորեն կապված չէ դրա կրիչի արժեքավորության հետ: Ընդ որում, տեղեկատվության առևտրային արժեքը կարող է լինել ինչպես իրական, այնպես էլ հնարավոր: Հնարավոր է համարվում այն առևտրային արժեքը, որը կարող է օգտագործվել հետագայում շահույթ ստանալու կամ բիզնեսի զարգացման համար³:

Այսպիսով, եթե գործարարության տվյալ ոլորտում մասնագետների լայն շրջանակին անհայտ որոշակի տվյալները, որոնց օգտագործմամբ կամ որոնք իմանալու շնորհիվ գործարարը կարողանում է առավելության հասնել իր մրցակիցների նկատմամբ, ստանալ եկամուտներ կամ ավելացնել այդ եկամուտները, ապա այդ տվյալները գործարարի համար հանդիսանում են առևտրային արժեք ունեցող և կարող են պահպանվել որպես առևտրային գաղտնիք:

Տեղեկատվությանը տիրապետող անձից օրինական ճանապարհով տեղեկատվությունը ազատորեն ստանալու հնարավորությունների բացակայությունը վերաբերում է տեղեկատվության հանրամատչելիությանը:

Առևտրային ոլորտում շրջանառվող ամբողջ տեղեկատվությունը, ըստ Սեվերինի, կարելի է բաժանել հանրամատչելի /բաց/ և

¹ Տես՝ **Howard B. Rockman** "Intellectual Propertu Law for Engineers and Scientists" John Wiley and Sons, 2004 pg.105.

² Տես՝ **Пронин К.В.** "Защита коммерческой тайны /инструкция по выживанию" Издательство ГроссМедиа, 2006, էջ 3:

³ Տես՝ **Мельникова Е.** "Некоторые вопросу правовой защиты коммерческой тайны".

սահմանափակ շրջանառվող /փակ/ տեղեկատվության¹: Հանրամատչելի է այն տեղեկատվությունը, որը օրինական ճանապարհով կարող է ստանալ ցանկացած շահագրգիռ անձ:

Քաղ. օր. 141-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն. «Տեղեկությունները, որոնք չեն կարող ծառայողական, առևտրային կամ բանկային գաղտնիք լինել, սահմանվում են օրենքով»:

Նույն օրենսգրքի 1164-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանվում է, որ. «Զբաղառայված տեղեկատվության պահպանության կանոնները չեն կիրառվում այն տեղեկությունների նկատմամբ, որոնք օրենքին համապատասխան չեն կարող լինել ծառայողական, առևտրային կամ բանկային գաղտնիք /իրավաբանական անձանց, գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին, պետական վիճակագրական հաշվետվության տեղեկությունները և այլն/»:

Ինչպես երևում է Քաղ. օր. 1164-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ձևակերպումից, չբացահայտվող տեղեկատվության ցանկը սահմանափակված չէ, և այլ օրենքներով կարող են նախատեսվել տեղեկատվության այլ տեսակներ, որոնք չեն կարող հանդիսանալ առևտրային գաղտնիք:

Ցանկացած այլ տեղեկատվություն, որի վերաբերյալ օրենքով առկա չէ առևտրային գաղտնիք համարվելու սահմանափակում, կարող է տնտեսվարող սուբյեկտի կողմից դիտարկվել որպես այդպիսին:

Տեղեկատվությանը տիրապետող անձից օրինական ճանապարհով այն ստանալու անհնարինությունը դրսևորվում է պաշտոնական կայքում կամ որևէ այլ հանրամատչելի վայրում այդ տեղեկատվության բացակայությամբ, հարցման միջոցով տեղեկատվությունը ստանալու անհնարինությամբ:

Տեղեկատվությանը տիրապետողի կողմից դրա գաղտնիության պահպանման համար անհրաժեշտ ողջամիտ միջոցներ ձեռնարկված լինելու հատկանիշը նշանակում է, որ առևտրային գաղտնիքին տիրապետողը պետք է ողջամիտ այնպիսի միջոցներ ձեռ-

¹ Տես՝ **Северин В.А.** "Коммерческая тайна России" М. Зерцало, 2007 էջ 40:

նարկի, որոնք արգելեն առանց իր թույլտվության այդ տեղեկատվությունը ստանալը¹: Այդ միջոցառումներից են, օրինակ, համապատասխան կրիչների վրա «առևտրային գաղտնիք» տարբերանշանի զետեղումը և դրանց պահպանության համար հատուկ վայր սահմանելը, առևտրային գաղտնիք հանդիսացող տեղեկատվության հետ աշխատողների աշխատանքային պայմանագրերում այնպիսի կետերի ամրագրումը, որոնք պարտավորություն են սահմանում աշխատողների համար չհրապարակել իրենց հայտնի դարձած տեղեկատվությունը, ինչպես նաև աշխատանքային պայմանագրի լուծման դեպքում որոշակի ժամանակ աշխատանքի չանցնել մրցակից կազմակերպությունում: Որպես կանոն, նման պարտավորության խախտման համար սահմանվում է պատասխանատվություն՝ գումարի բռնագանձման տեսքով:

Տեղեկատվությունը տիրապետողի կողմից դրա գաղտնիության պահպանման համար անհրաժեշտ ողջամիտ միջոցներ ձեռնարկված լինելու հատկանիշը հատկապես կարևորվում է առևտրային գաղտնիքի հրապարակման հետևանքով տնտեսվարող սուբյեկտին պատճառված վնասի հատուցման պահանջով գործերի քննության ժամանակ: Այսպես, նման գործեր քննելիս դատարանը պետք է թիվս այլ հանգամանքների պարզի՝

1. Ինչպիսի՞ քայլեր են ձեռնարկվել առևտրային գաղտնիքի սեփականատիրոջ կողմից տեղեկատվության գաղտնիությունը պահպանելու և այլոց, այդ թվում՝ գաղտնի տեղեկատվության օգտագործման մեջ չներառված անձանց հասանելիությունից զերծ պահելու համար

2. Որքա՞ն ռեսուրս և ջանք է գործադրել ենթադրյալ առևտրային գաղտնիքի սեփականատերը տեղեկատվության գաղտնիությունը պահպանելու համար

3. Որքանո՞վ է հեշտ ուրիշների՝ մրցակիցների համար ձեռք բերել, կրկնօրինակել, բացահայտել կամ վերարտադրել այդ տեղե-

¹ Տես՝ **Քարտեյան Տ.Կ., Դովհաննիսյան Ա.Ա.** Մտավոր սեփականության իրավունք /ուսումնական ձեռնարկ/ Երևան 2012 էջ 244:

կատվությունը¹:

Այն դեպքում, երբ բացահայտվում է, որ ենթադրյալ առևտրային գաղտնիքին տիրապետողը ողջամիտ միջոցներ չի ձեռնարկել այն երրորդ անձանց իմացությունից պահպանելու համար, դատարանը մերժում է վնասի հատուցման պահանջը:

Ելնելով վերոգրյալից՝ գտնում ենք, որ առևտրային գաղտնիքի հասկացությունը հետևյալն է՝ ցանկացած տեղեկատվություն, որը անհայտ է որոշակի ոլորտում մասնագետներին, և որի հետ տնտեսվարող սուբյեկտը կապում է ներկայումս կամ երբևէ շահույթ ստանալու հնարավորություն, այդ իսկ պատճառով ողջամիտ և օրենքով չարգելված միջոցներ է ձեռնարկում այդ տեղեկատվությունը գաղտնի՝ երրորդ անձանց ոչ հասանելի պահելու համար, հանդիսանում է առևտրային գաղտնիք: Տեղեկատվությունը սուբյեկտի համար մնում է առևտրային գաղտնիք այնքան ժամանակ, քանի դեռ առկա է դրա միջոցով շահույթ ստանալու կամ որևէ այլ կերպ գործարար ոլորտում դիրքը պահպանելու հնարավորություն. առևտրային գաղտնիքի նկատմամբ իրավունքը ժամկետով սահմանափակված չէ:

Анна Аветисян
аспирант кафедры гражданского права ЕГУ

ПОНЯТИЕ И ПРИЗНАКИ КОММЕРЧЕСКОЙ ТАЙНЫ

В данной статье сделана попытка дать правовое определение понятия коммерческой тайны путем сравнительного анализа норм Гражданского кодекса РА, Соглашения по торговым аспектам прав интеллектуальной собственности и Единого закона о коммерческой тайне США. Для выявления понятия коммерческой тайны рассмотрены и разобраны также признаки, по которым та или иная информация может считаться коммерческой тайной.

¹ Stewart **Howard B. Rockman** "Intellectual Property Law for Engineers and Scientists" /John Wiley and Sons, 2004 pg 108.

Anna Avetisyan
PhD student of the Chair of Civil Law, YSU

THE CONCEPT AND QUALITIES OF TRADE SECRET

The article touches upon the proposal of the legal concept of trade secret basing on appropriate articles of RA Civil Code, the Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights, the American Uniform Trade Secrets Act and current theoretical analyses on trade secret.

To provide a wording for the concept 'trade secret', a reference has been made to information features making up trade secret and its peculiarities as well.

Բանալի բառեր. առևտրային գաղտնիք, տեղեկատվություն, առևտրային արժեք, տիրապետող, ստանալ:

Keywords: trade secrets, information, commercial value, the owner, to get.

Ключевые слова: коммерческая тайна, информация, коммерческая ценность, владелец, получить.